

KOŠICKÝ VLÁDNÍ PROGRAM A ZNÁRODNĚNÍ

Bohumil Kučera

Košický vládní program, jehož návrh vypracovala Komunistická strana Československa, byl programem vybudování lidově demokratického zřízení. Musel proto řešit nejen otázky politické, ale i problémy hospodářské a další.

Přestože v Košickém vládním programu není otázka znárodnění *verbis expressis* nikde řešena, obsahuje program základní předpoklady k realizaci znárodnění a bylo pak možné při prosazování znárodnění se o ně opírat.

Již v prosinci 1943 při jednáních v Moskvě mezi dr. Benešem a představiteli KSČ se jednalo o některých hospodářských otázkách poválečného uspořádání ČSR. Výsledek těch jednání se později promítl do Košického vládního programu.

V té době KSČ sama znárodnění neprosazovala. Hlavním cílem bylo porazit nacismus a vyhnat okupanty. Aby tento cíl byl dosažen, bylo třeba vytvořit širokou národní frontu.

Nebylo proto možné vytýčit požadavky, které by partnery odradily a sjednocení odbojových sil ztížily.

Bylo však nutné již zde jasně říci, že úprava hospodářských a výrobních vztahů je po válce nutná a tak vytvořit předpoklady pro obnovu hospodářského života v novém státě.

I.

Již při prvních jednáních navrhla KSČ zásahy proti majetkům Němců a osob státně nespolehlivých, zrádců a kolaborantů z řad Čechů. Tyto dvě kategorie majetků či podniků měly být podrobeny správě veřejné ruky. Všechny majetky získané Němci v důsledku národní, politické či rasové perzekuce měly být vráceny původním vlastníkům, pokud nepřesáhly hodnotu Kčs 500.000,-. Podniky s hodnotou vyšší a všechny akciové společnosti měly být předány veřejné národní správě. O jejich osudu mělo de-

finitivně rozhodnout nové národní shromáždění. Až do té doby podléhaly správě státu. Tak se předpokládalo vytvoření majetkové masy, kterou ne-disponují její vlastníci, která je ve správě státu a o níž má být te-prve rozhodnuto zákonodárným orgánem.

Prezident dr. Beneš nejen že s těmito návrhy souhlasil, ale prohlá-sil, že sám má dalekosáhlejší úmysly.¹⁾

Ve stejné formě se dostaly tyto požadavky do programu KSČ, vypracované-ho pro úpravu hospodářských poměrů po válce. Program byl vypracován v Moskvě počátkem roku 1944 a byl poněkud širší o to, že také do druž-
stev všeho druhu měla být dosazena národní správa do té doby, než člen-
stvo bude mít možnost demokraticky zvolit nové vedení.²⁾

Šlo především o hospodářská družstva skladištní, cukrovarnická a jí-ná, která byla doménou agrární strany. Jejich vedení byla v rukou velko-agrární buržoazie, neboť drobní družstevníci zde neměli žádný vliv a volbu vedení nijak neovlivňovali. Agrární strana z nich těžila a pomocí jich (např. poskytováním úvěru, výkupem obilí atd.) měla zcela v rukou drobného rolníka. Ustanovení se vztahovala na všechna družstva, neboť i v družstvech výrobních a drobných družstvech byly poměry podobné. Družstva ovládal namnoze velkokapitál, jenž měl v rukou většinu podílů.³⁾

Když byl návrh programu vlády Národní fronty projednáván politickými stranami v Moskvě v březnu 1945, dala KSČ ústy s. Klementa Gottwalda jasně najevo, že tato řešení nejsou konečná. Šlo o to, určit rozsah ná-rodní správy, který tehdy nebyl přesně znám. Soudruh Gottwald odkázal na to, že budou vydány zvláštní směrnice pro národní správu, že však je pravděpodobné, že v ní bude někdo ze závodního výboru. Tím byl vytýčen princip kontroly výroby dělnictvem. V dalším již naznačil, že strana be-re v úvahu i další řešení. "Jiná je otázka, kterou úmyslně neřešíme jak s těmi objekty naložit, zda vrátit a komu a nebo zda znárodnit a združ-
stevnit atd., to zůstává otevřeno ... U živnostníků si představujeme, že to mají dostat ihned zpět, co jim bylo odňato. U advokátů a lékařů podobně. Větší objekty zůstanou ve veřejné správě potud, než se rozhod-ne, co s nimi bude."⁴⁾

Otázka znárodnění byla zde nadhozena a bylo nutno s ním počítat. Z přítomných stran také nikdo proti tomu nic nenamítal.

Při jednáních nezůstalo jen u majetků Němců, zrádců a kolaborantů. Znovuvýstavba národního hospodářství vyžadovala dalších zásahů. Proto KSČ navrhovala: "Postavit celý peněžní a úvěrový systém pod všeobecné

1) Cesta ke květnu I. - 1., str. 66 - 67, Praha 1965.

2) Tamtéž, str. 110.

3) Rozhodování a hlasování v družstvech se dalo totiž podle podílu. Na jeden podíl připadal jeden hlas. Skupina, která měla většinu podílu mohla rozhodovat.

4) Cesta ke květnu, I. - 1., str. 420 - 421.

státní vedení." Proti tomu nejen že žádná strana neměla námitek, ale na návrh sociálního demokrata Majera došlo k rozšíření tohoto vedení na klíčové podniky průmyslové, pojišťovnictví, přírodní a energetické zdroje. Návrh Majerův byl všemi akceptován a přešel do konečné verze Košického vládního programu.⁵⁾

Při těchto jednáních v Moskvě byl Košický vládní program schválen po menších úpravách s určitými upřesněními a dne 29. 3. 1945 podepsán zástupci stran komunistické, sociálně demokratické a národně socialistické.

Oficiálně byl vyhlášen na zasedání vlády v Košicích dne 5. 5. 1945. Odtud také nese název Košický vládní program.

II.

V Košickém vládním programu mají pro otázku znárodnění základní význam dva články: čl. X. a čl. XII.

Článek X. jedná o instituci národní správy. Jde o majetky a podniky, jichž se za okupace zmocnili Němci nátlakem a dále o majetky Němců, Maďarů a českých zrádců a kolaborantů.

Všechny tyto majetky zajistí národní výbory a zavedou na nich národní správu. Takto zajištěné majetky, pokud dříve patřily dělníkům, rolníkům, úředníkům, živnostníkům a příslušníkům svobodných povolání, budou jim nebo jejich dědicům ihned vráceny.

Proti původním předpokladům je zde určitá změna. Majetky do Kčs 500 000 měly být zásadně vráceny jejich bývalým majitelům. Nyní zde není omezující hranice, ale vrácení může nastat jen u těch, které bychom souhrnně označili jako pracující. Naproti tomu majetky bývalých podnikatelů, továrníků atd. podléhají národní správě a zatím nemají být vráceny až do rozhodnutí zákonodárského orgánu.

S výjimkou majetků právě uvedených, všechny ostatní - zejména vlastnictví Němců či zrádců - podléhají národní správě. Národní správu dosazuje národní výbor, avšak po dohodě se závodním výborem podniku. Tak je zajištěna kontrola výroby dělnictvem.

Totéž se týkalo všech družstevních podniků a podobných organizací, do nichž se dosazuje národní správa až do doby, kdy členové družstev budou mít možnost demokraticky zvolit nové vedení.

5) Tamtéž, str. 421.

Ve smyslu čl. XII. Košického vládního programu národní správce podléhal všeobecnému vedení státních a hospodářských orgánů.⁶⁾

Pod národní správu se dostala hned v prvních dnech obnovené ČSR více než jedna třetina veškeré průmyslové výroby (nečítaje v to zemědělskou výrobu a drobnou řemeslnou). Tak vznikla značně veliká masa majetku, který nesloužil potřebám soukromých vlastníků, ale potřebám státu, potřebám obnovy národního hospodářství. Vedení všech záležitostí této ohromné majetkové podstaty se dalo pod řízením a dozorem státních orgánů.

Národní správa byla instituce v našem právním řádu zcela nová a dosud se nevyskytující. V literatuře bývá často srovnávána s konkursní správou. Srovnání není případné a podobnost je jen zcela vnějšková.

Konkursní správa zajišťuje majetek dlužníka, jenž zastavil platy a ze zajištěné podstaty uspokojuje věřitele. Jejím účelem je tedy chránit majetek věřitelů a uspořádat majetkové poměry dlužníka. Hájí ryze soukromé zájmy.

Národní správa sledovala jiný cíl: podle čl. X. Košického vládního programu byla uvalována na určené podstaty v zájmu "zabezpečení nerušeného chodu hospodářského života v době přechodné". Šlo o důležitý zájem státu, jenž zasahoval do soukromého hospodaření s cílem překonat těžkou hospodářskou situaci státu a společnosti a provést znovuvýstavbu válkou narušeného národního hospodářství. Dosavadnímu vlastníku byla odnímána dispozice majetkem pro jeho nespolehlivost. Určující byl zájem státu a ten mohl být v případě potřeby uspokojován bez ohledu na třetí osoby. Práva národního správce byla také značně širší než správce konkursní podstaty. Tak zejména u podniku jest povinen vést ho a provozovat s péčí řádného hospodáře v zájmu obnovy hospodářského života státu. Konkursní správa uspokojovala především zájmy věřitelů a za tím účelem bylo jejím úkolem podnik likvidovat či prodat.

Postavení národního správce zdůraznil později § 18 dekretu presidenta republiky č. 5/45 Sb., když určil, že národní správci "budou svědomitě plnit své povinnosti s péčí řádného hospodáře v souladu s hospodářskými, národními a jinými veřejnými zájmy".

Tím je jasně určen smysl a cíl národní správy: instituce sloužící obnově národního hospodářství v zájmu státu. Tam, kde uloupený majetek nebyl vrácen původnímu majiteli, ale podroben národní správě, byl sledován zájem znovuvýstavby, který nemohl zajistit soukromý podnikatel. Celá majetková podstata národních správ ve svém souhrnu pak představovala převážně vlastnictví výrobních prostředků o jejichž osudu mělo

---

6) Program vlády národní fronty Čechů a Slováků, str. 17. Bratislava 1945. Všechny citace v dalším pocházejí z tohoto vydání, které je první tištěnou publikací Košického vládního programu.

být rozhodnuto zákonodárným orgánem nového státu. A to byl i smysl článku XII. Košického vládního programu.

III.

Článek XII. Košického vládního programu sledoval cíl obnovy národního hospodářství, válkou a nacistickým loupáním rozrušeného. Proto postavil národní správy pod všeobecné vedení státních a hospodářských orgánů. Na konci pak jednoznačně formuloval požadavek: "Postavit celý peněžní a úvěrový systém, klíčové podniky průmyslové, pojišťovnictví, přírodní a energetické zdroje pod všeobecné státní vedení do služeb znovuvýstavby národního hospodářství a znovuoživení výroby a obchodu."

Toto ustanovení je tak dalekosáhlé, že si musíme položit otázku, proč ho ostatní strany v Moskvě a v Košicích ochotně a bez námitek akceptovaly?

Důvodů může být několik:

1. Neuvědomovaly si jeho dosah.
2. Nepočítaly s tím, že tento požadavek bude nutno plnit. O tom svědčí celá jejich pozdější politika od května 1945 až do února 1948.
3. Počítaly s tím, že ve volbách získají takové pozice, které jim zaručí většinu v Národním shromáždění a pak budou moci kdykoliv všechna ustanovení Košického vládního programu odmítnout a nebudou jimi vázána.

Mám za to, že o první možnosti není třeba uvažovat. Buržoazie dobře věděla, co toto ustanovení může znamenat. Důvody uvedené sub 2 a 3 ovlivnily její souhlas. V situaci jasného vítězství SSSR nad fašismem a potvrzení správnosti politiky KSČ nebylo možné bez ztráty prestiže a bez ztráty výhodné pozice ve vládě nesouhlasit. Bylo to pro ni řešení jen dočasné. Buržoazie počítala s odlivem revoluce a s opakováním národní a demokratické revoluce z r. 1918.

Uvažme, co všechno může znamenat "všeobecné státní vedení" ve službách znovuvýstavby národního hospodářství a oživení výroby a obchodu. Je to pojem velmi široký. Znamená, že je možno jít od určitých zásahů státu do hospodářství až do praktického rozhodování o celém podnikání. V každém případě sem patří možnost všeobecného plánování rozsahu výroby, materiálně technického zásobování, pracovních sil, určování mzdové politiky, tržních cen velkoobchodních i maloobchodních, podmínek úvěrování atd.

Takováto opatření byla používána ve válčících státech již v I. světové válce. Mluvílo se o řízeném hospodářství, kdy stát určoval všechny

výrobní otázky a podnikatel prováděl jen direktivy státem dané. Tehdy to bylo především v Německu.

Za II. světové války to bylo zcela běžné v Německu, ale i v USA, i když v míře podstatně nižší. Byly to hluboké zásahy do soukromovlastnických poměrů, že vlastníka zcela vylučovaly z disponování podnikem, i když výtěžky převážně plynuly do jeho kapes.

Nyní nešlo již o běžný kapitalistický stát, ale o stát lidově demokratický.

Všechna opatření jen letmo vyjmenovaná bylo možno použít, pokud šlo o "znovuvýstavbu národního hospodářství". Použita jen ve zmíněném rozsahu (a ten mohl být ještě daleko širší, např. odčerpání výtěžku daněmi apod.) znamenala plnou dispozici státu v národním hospodářství. Náplň shora uvedená nemá již daleko do znárodnění. A konečně takovým opatřením k znovuvýstavbě národního hospodářství mohlo být i samotné znárodnění. Instituce národní správy byla značným zásahem do soukromovlastnických poměrů, zejména když dekret presidenta republiky o neplatnosti některých právních jednání z doby nesvobody a o národní správě majetkových hodnot Němců, Maďarů, zrádců a kolaborantů a některých organizací a ústavů č. 5/45 Sb. stanovil ve svém § 3: "Národní správa budiž zavedena do všech podniků (závodů) i do všech majetkových podstat, kde toho vyžaduje plynulý chod výroby a hospodářského života, zejména v takových podnicích a majetkových podstatách, opuštěných nebo takových, které jsou ve správě, držbě, nájmu nebo pachtu osob státně nespolehlivých." To už neznamenal jenom majetky německé a zrádcovské, i když o ty šlo "zejména". Šlo o všechny podniky, kde to vyžadoval "plynulý chod výroby a hospodářského života".

Důsledným provedením tohoto zákona bylo možno zařadit značné množství podniků do majetkové masy odňaté dispozici vlastníků.

Instituce národní správy dávala takové možnosti zásahů do soukromoprávních poměrů, že si časem sama vynucovala znárodnění.

Citovaný dekret sice poněkud rozšířil rozsah podniků, které byly vráceny bývalým vlastníkům: majetky mohly být vráceny dělníkům, rolníkům, úředníkům a příslušníkům svobodných povolání, ale i středním podnikatelům. Nikoliv však podnikatelům velkým, které musely zůstat pod národní správou a o dalším osudu mělo rozhodnout národní shromáždění.

Rozšířil však možnosti uvalení národní správy v případech citovaných v § 3 a nadto rozšířil okruh osob, na něž se vztahovala národní správa, na osoby právnícké ve svém § 5: "Za státně nespolehlivé jest z osob právníckých považovati ty, jejichž správa úmyslně a záměrně sloužila německému nebo maďarskému vedení války nebo nacistickým a fašistickým účelům".

Byla to téměř celá válečná výroba. Nebylo akciové společnosti či jiné firmy, která by záměrně a ochotně nerozšiřovala válečnou výrobu.

Dekret č.5/45 Sb. byl jen uskutečňováním požadavků Košického vládního programu, jeho naplňováním.

Košický vládní program měl však ještě další ustanovení, které jasně vyznačilo cestu znárodnění. V čl. XVI. se praví, "že vláda bude podle nejlepšího svědomí a vědomí plnit převzatý jí program a že se bude řídit zájmem našich národů a Republiky, že nepřipustí, aby v osvobozené Republice převládli kořistnický zájem příživnických jednotlivců a skupin nad zájmy pracujícího lidu měst a venkova".

To je ovšem prohlášení krajně závažné a zavazující. Zabránit převládnutí kořistnických zájmů nad zájmy pracujícího lidu měst a venkova bylo možné jediným způsobem: vyvlastněním výrobních prostředků lidově demokratickým státem. Pokud by výrobní prostředky zůstaly v rukou soukromých kapitalistů, nelze nalézt způsob, jak zabránit vykořistování. Měli být tento požadavek splněn, bylo nutné dříve či později sáhnout ke znárodnění.

Takový byl záměr Komunistické strany Československa. A tak tento program chápaly široké lidové masy.

IV.

V létě 1945 se vytvořila situace, kdy bylo nutné řešit otázku znárodnění. Nic jiného totiž již nezbývalo. Zdůraznil to i předseda ROH s. Antonín Zápotocký ve svém projevu o plnění vládního programu: "Bez zestátnění hlavního průmyslu dnes nikdo nepřiměje dělníky k práci. Nechci hrozit. Poukazují jen otevřeně na poměry jaké jsou".⁷⁾

Těžké poválečné poměry v rozvráceném národním hospodářství, nízké přídělky potravin, nedostatek oděvů, obuvi, otopu a všech životních potřeb, namáhavá práce při obnově válkou zničených podniků a komunikací, to všechno byl dělník ochoten snášet jen tehdy, věděl-li, že sliby vládního programu jsou plněny, že pracuje pro sebe a pro obecné dobro, že kořistnické zájmy nebudou převládat nad zájmy pracujících. Nebylo možné po něm požadovat, aby pracoval za těžkých životních podmínek proto, aby se obnovené národní hospodářství dostalo opět do rukou vykořistovatelů, aby pro ně už nyní děl a připravoval své vlastní vykořistování. Na to upozorňuje ve svém projevu s. Antonín Zápotocký. Mělo-li dojít k "znovuoživení výroby a obchodu", jak vyžadoval Košický vládní program, bylo

7) Antonín Zápotocký, Vládní program bude splněn. Projev na Všeodborové konferenci pražského kraje 16.7.1945. - Nová odborová politika, str. 25, Praha 1948.

bezpodmínečně nutné připravit znárodnění. Košický vládní program s tím počítal a jeho ustanovení to umožňovala. I na to s. Antonín Zápotocký poukázal: "Bylo by nošením dříví do lesa, kdybych se zde měl široce roz- hovořit o našem stanovisku k zestátnění průmyslu, bank a peněžnictví. Je v p r o g r a m u, my za ním stojíme, musí být provedeno a bude provedeno."⁸⁾

Požadavek vychází z vládního programu a odvolává se přímo na něj. Nejen socialistické strany, ale celý národ tak Košický vládní program chápal. Na podzim 1945 bylo znárodnění požadováno pracujícími jako na- plnění Košického vládního programu. V té době se obrací odboráři všech politických směrů na s. Zápotockého a kladou mu otázku: "Řekni nám upřím- ně, soudruhu předsedo, je snad zestátnění bank a peněžních ústavů, ze- státnění podniků klíčového průmyslu a energetických závodů nějak ohro- ženo? Vždyt přece ve v l á d n í m p r o g r a m u, který byl všemi stranami ve vládě zastoupenými schválen a celým národem nadšeně přijat, je jasně vyjádřeno, že tato opatření a změny v našem hospodářském živo-tě provedeny budou..."⁹⁾

Také žádná politická strana v té době nepopírala tento smysl ustano- vení Košického vládního programu a netvrdila, že by znárodnění nebylo zamýšleno. Politické strany si byly vědomy závazku, který podpisem a schválením Košického vládního programu na sebe vzaly a nepokeušely se jeho ustanovením dát jiný smysl.

Proto také s. Antonín Zápotocký na všechny tyto dotazy a připomínky mohl dát spolehlivou odpověď: "Nemějte obavy, soudruzi, požadavky ná- rodního odboje, obsažené v p r o g r a m u naší vlády splněny budou a splněny být musí nejen v jednotlivých bodech, ale i v celku. Budou také proto i banky, peněžní ústavy zestátněny a klíčový průmysl zná- rodněn."¹⁰⁾

ZÁVĚR

I když Košický vládní program neměl výslovného ustanovení o znárodnění, počítal s ním, připravoval ho a vytvořil také určité předpoklady k jeho uskutečnění.

Tyto předpoklady jsou obsaženy v čl. X., čl. XII. a čl. XVI. Košické- ho vládního programu.

8) Tamtéž jako sub 7., str. 24.

9) Rozhlasový projev s. Antonína Zápotockého "Banky a klíčový prů- mysl zestátněny budou" z 5.9.1945 - viz Antonín Z á p o t o c k ý, Po staru se žít nedá, str. 28, Praha 1948.

Všechna tato ustanovení sledovala generální linii obnovení národního hospodářství a znovuoživení výroby a obchodu v novém státě.

Čl.X. vytvořil svými zásahy poměrně značnou masu majetkových podstat a podniků, které byly odňaty jejich vlastníkům a podrobeny správě veřejné ruky. Tyto podstaty byly spravovány národními správci za účasti zástupců závodních výborů pod všeobecným vedením státních orgánů. Národní správci sledovali hospodařením v těchto podstatách veřejný zájem, zájem státu. Výtěžky tedy šly ve prospěch státu, který byl státem lidově-demokratickým. O konečném osudu těchto majetků měl rozhodnouti zákonodárny orgán nového státu.

Takto vytvořená podstata nezahrnovala jen majetky Němců, zrádců a kolaborantů, ale podle dekretu presidenta republiky č. 5/45 Sb., jímž byl Košický vládní program uskutečňován, bylo do ní možno přijmout všechny podniky, ať patřily komukoliv, vyžadoval-li to plynulý chod výroby a hospodářského života. To se také skutečně dalo všude tam, kde dosavadní vlastník či vedení akciové nebo jiné společnosti takový chod nezaručovalo.

Článek XII. Košického vládního programu šel již poněkud dále. V zájmu oživení výroby zaručil "postavit celý peněžní systém, klíčové podniky průmyslové, přírodní a energetické zdroje pod všeobecné státní vedení a do služeb znovuvýstavby národního hospodářství a znovuoživení výroby a obchodu".

To bylo ustanovení široké, že dávalo možnost od aktů řízeného hospodářství přejít až ke znárodnění, pokud by to vyžadovala znovuvýstavba národního hospodářství.

Ve spojení s čl. XVI., který zaručil, aby v osvobozené republice nepřevládala kořistnický zájem příživnických jednotlivců a skupin nad zájmy pracujících, byla již cesta ke znárodnění jasně vyznažena. Kořistnictví příživnických vrstev se dalo zabránit jedině znárodněním výrobních prostředků. Řečeno souhrnně: Košický vládní program znárodnění připravil a umožnil, i když se v něm o něm výslovně nemluvílo. Naznačená ustanovení Košického vládního programu však k němu dávala plný podklad.

КОШИЦКАЯ ПРАВИТЕЛЬСТВЕННАЯ ПРОГРАММА И НАЦИОНАЛИЗАЦИЯ

Богумил Кучера

Резюме

В Кошицкой правительственной программе нет постановления о национализации. Причины этого ясны. В то время, т.е. при возникновении Программы, главной целью было поражение фашизма; предпосылкой такого поражения было национальное единство, создание прочного Национального фронта. В Национальном фронте же союзниками рабочего класса были и представители буржуазии, а требование национализации могло их отпугнуть.

Поэтому то Коммунистическая партия Чехословакии не настаивала на включении в Кошицкую программу положения о национализации.

В этой программе все же следовало создать предпосылки для того, чтобы имелась возможность приступить к национализации. Поэтому К. Готвальд открыто заявил при ее составлении, что позже необходимо будет иметь в виду обобществление (в ориг. "адружстевнени", т.е. досл. "кооперирование" прим. пер.) или национализацию конфискованного имущества.

В самой Программе основой для национализации послужили статьи X и XII. Согласно ст. X для управления конфискованным имуществом назначалась народная администрация. Так создавалась сравнительно большая масса имущества, изъятого из распоряжения собственников, предназначенная для восстановления народного хозяйства под надзором государства.

Ст. XII же предусматривала, в интересах восстановления народного хозяйства, подчинение общему руководству государства всей кредитной системы, ключевых промышленных предприятий, страхового дела, природных и энергетических ресурсов. Понятие "общее государственное руководство на службе восстановлению народного хозяйства и нового оживления производства и торговли" давало возможность непосредственно вмешиваться в управление предприятиями, а в зависимости от обстоятельств прибегнуть и к национализации.

Так воспринимала это понятие и Коммунистическая партия Чехословакии, равно это сознавали и остальные партии, входящие в Национальный фронт и потому они не возражали осенью 1945 г. против национализации.

Точно также понимали это постановление и трудящиеся Чехословакии, видевшие в постановлениях Правительственной программы возможность национализации и при требовании национализации ссылавшиеся на них. Наконец формулировка ст. XVI Кошицкой программы, в которой Правительство обязалось воспрепятствовать тому, "чтобы в освобожденной Республике преобладали эксплуататорские интересы паразитических индивидов и групп над интересами трудящихся" указывала единственную могущую это предотвратить возможность - национализацию.